

*Nevenka Bezić Božanić
Split*

ZNAČENJE ARHIVSKIH IZVORA ZA PROUČAVANJE GOVORA NA SREDNJODALMATINSKIM OTOCIMA

UDK 800.87:801.313

*Rad primljen za tisak 26. ožujka 1993.
Čakavska rič, Split, 1993, br. 2.*

Suvremena povijesna znanost posljednjih godina sve se više okreće arhivskim istraživanjima koja otkrivaju svakodnevicu življa pojedinih krajeva u prošlosti. Notarskim spisima matičnim knjigama rođenih, vjenčanih i umrlih, bratovština, obiteljskim i crkvenim arhivima te općinskim spisima možemo manje ili više, ovisno o tome što se sačuvalo do naših dana osvijetliti život svih društvenih slojeva bez obzira žive li oni u gradskim ili seoskim sredinama, u vremenu otkad su sačuvani pisani izvori. Ti nam izvori donose nove spoznaje o ljudskoj nazočnosti na našem tlu, njegovim običajima, radu, tugama i radostima, teškoći življenja, što svako vrijeme obilježava na svoj način.

Jednako tako možda će neka zbivanja i podaci pomoći jezikoslovcima pri tumačenju pojedinih inačica hrvatskog jezika u štokavsko-ikavskom ili ijekavskom narječju i čakavštini na otocima Braču, Hvaru i Visu.

Primjerice – veća doseljavanja življa s kopna ugrožena nadiranjem Turaka u vrijeme ciparskog (1570-1573) i kandijskog rata (1645-1669), ali i pojedinačni dolasci radne snage na poljoprivredna dobra crkve i plemićkih obitelji, posebno na Hvaru i Visu, već tada su utjecala na govor otočana i oblikovanje ličnih imena. Tijekom 16. stoljeća iz matične knjige krštenih poznato je da je od 1509. do 1597. godine u samom gradu Hvaru stalno nastanjeno četrdeset i sedam obitelji s područja Dubrovačke Republike i sedamdeset i sedam obitelji iz Krajine. I dok se Dubrovčani bave raznim obrtima, trgovinom i pomorstvom, krajinski živalj radi kao posluga u imućnijim hvarskim obiteljima, obrađuje polja i čuva stada.¹

Stoga Hanibal Lucić i nije morao otići u Dubrovačku Republiku da čuje skladan dubrovački govor, već ga je svakodnevno mogao čuti na hvarskoj »pjaci« i pred stolnicom, jer su zacijelo Dubrovčani donijeli sa sobom u Hvar štokavsko-ijekavsko narječje, a Krajinci štokavsko-ikavsko.

Jednako tako uočljiva su ova narječja i u komediji »Hvarkinja« književnika Martina Benetovića na prijelazu 16. u 17. stoljeće, gdje njegovi junaci govore s dva spomenuta narječja i s mekom hvarskom čakavicom. Iako ova komedija ima svoje uzore u tadašnjoj dramskoj književnosti, ali kad je usporedimo sa sačuvanim pisanim izvorima, ona je zaista istinski odraz vremena i prilika na tom otoku i gotovo bi se mogla arhivski obrazložiti i dokazati od scene do scene.²

I na otoku Visu nastanjeni su stanovnici Dubrovačke Republike uglavnom obrtnici te veći broj Poljičana i življa iz Krajine koji će se na taj otok naseliti u većem broju potkraj 16. i u 17. stoljeću.

Brački izvori najčešće spominju doseljavanja Poljičana tijekom 16. stoljeća da bi se početkom kandijskog rata 1645. godine u više izvora spominjalo čak oko stotinu i deset obitelji iz Krajine od kojih je osnovano i naselje Sumartin, još i danas s više kopnenih nego otočkih osebina,³ kao što je slično sa Sućurjem i naseljima na istočnim obroncima otoka Hvara. U popisu o podjeli soli na otoku Hvaru 1673. godine zabilježeno je devedeset obitelji novih stanovnika s tristo devedeset i sedam članova, te na otoku Visu četrdeset obitelji, čiji su se članovi bavili isključivo poljodjelstvom i stočarstvom.⁴

Svi su se oni s vremenom stopili s domaćim življem, ali su ostale neke jezične osobine, prezimena, nadimci i neki oblici osobnih imena, koji i nakon toliko stoljeća nose obilježje kraja iz kojeg su došli njihovi preci.⁵

Arhivski izvori donose i niz drugih podataka, a uočljivi su neki dijelovi ženske odjeće što se nalaze zabilježeni u djevojačkim opremama ili oporukama od 16. do 18. stoljeća kao što su oplećak, jelek, dolama, fuštan, pokrivača i mahrama, koje su podjednako nosile pućanke i plemkinje, samo je bila razlika u vrsti tkanine, zlatovezu i raznim drugim skupocjenim ukrasima.⁶ Dalmatinski gradovi i otoci nisu imali izrazitu narodnu nošnju one vrste što se nosila u dalmatinskom zaleđu, već je način odijevanja slijedio gradsku odjeću pod utjecajem Mletaka, a naše žene znale su svojoj odjeći dati i neki svoj pečat vezom, čipkama i slično. I trgovina s Istokom preko Sarajeva, te splitske i makarske skele imala je određeni utjecaj, jer su se kupovale razne tkanine, obuća i kućanski predmeti, od kojih su neki nazivi i danas uvriježeni u otočkim narječjima.⁷

No unatoč tome što su notarski spisi bili pisani službenim talijanskim jezikom upotrebljavali su se udomaćeni nazivi od kojih su neki došli na otoke upravo s novim stanovnicima. I danas se srednjodalmatinskim otocima u starijih žena čuje izraz *mahrama* i *fuštan*, što je zapravo turski naziv za jednu vrstu deblje pamučne tkanine, a otoćanke tim imenom zovu i široku nabranu suknju. Očito se ona krojila od te vrste tkanine pa je zbog toga i dobila ime.

Postoji još dugi niz podataka o kojima bi se moglo govoriti ali u ovom času to nije bitno. Bitno je ukazati koliko naši arhivi kriju još podataka podjednako

vrijednih, ne samo za poznavanje povijesnih znanosti i kulture življenja na ovim našim prostorima već i hrvatskog jezika sa svim njegovim inačicama. To su davno nestale riječi, zanimanja, razni oblici ličnih imena, prezimena, nazivi lokaliteta i niz drugih pojedinosti, a sve to zajedno ima neprocjenjivu vrijednost za povijest razvitka hrvatskog jezika sa svim njegovim narječjima.⁸

BILJEŠKE

¹ N. Bezić Božanić: Hvarska renesansna sredina. Dani hvarskog kazališta XIII, Split 1987, str. 56-60.

² Ista: Nekoliko arhivskih vijesti o starim hvarsko-viškim književnicima. Studije i građa za istoriju književnosti 2, Beograd, 1986, str. 50.

³ A. Jutronić: O migracijama kopnenog stanovništva na srednjodalmatinsko otočje. Mogućnosti, br. 12, Split 1959, str. 1049-1052. – Isti: Poljičani na Braču. Poljički zbornik 2, Zagreb 1971, str. 213-300.

⁴ N. Bezić Božanić: Popis stanovnika otoka Hvara iz 1637. godine. Čakavska rič 1, Split 1991, str. 29-43.

⁵ Ista: »Turci« na otocima Hvaru i Visu u folklorskom stvaralaštvu i arhivskoj građi. Zbornik radova XXXII. kongresa SUFJ, Sombor 1985, str. 397-400.

⁶ .....1558. un oplechiah nouo ..... oplechiah stari .... un fustagno da donna .... Notarski spisi P. Bonifacija III/IV, 39. Arhiv obitelji Duboković, Jelsa. – ... 1647. una Mahrama lauorata con seda bavella .... Notarski spisi Balcilucio Historski. arhiv, Split.

⁷ Ista: Ostaci turskog utjecaja na život i običaje u Makarskom primorju. Makedonski folklor, god. XVI, br. 31, Skopje 1983, 103-108.

⁸ Izlaganje pročitano na Baštinskim danima Selca (o. Brač) '92. Croatia rediviva – Okrugli stol na temu »Hrvatske koine«.

Summary

Nevenka Bezić Božanić

IMPORTANCE OF ARCHIVAL SOURCES IN THE STUDY OF THE VERNACULAR ON THE CENTRAL DALMATIAN ISLANDS

Summary

The preserved archives on the islands of Brač, Hvar and Vis are important for the study of the conditions and way of life of their inhabitants through centuries. This archival material is also dealing with the linguistics of 16th and 17th centuries. This is the time of the wars between Venice and Turkey which made the inhabitants of Poljica and ~~K~~rajinna to find refuge on these islands where they settled permanently.